

3.3. Розробка систем моніторингу та аналізу криміногенної обстановки:

3.3.1. Використання сучасних технологій (впровадження аналітичних платформ і систем штучного інтелекту для аналізу та прогнозування криміногенних тенденцій).

3.3.2. Співпраця з науковими установами (залучення наукових інститутів до розробки і впровадження інноваційних рішень у сфері моніторингу криміногенної обстановки).

4. Співпраця з іншими організаціями та установами:

4.1. Встановлення партнерських відносин з іншими суб'єктами:

4.1.1. Місцева влада (спільні проекти з місцевими органами влади для розробки і реалізації програм соціальної підтримки та профілактики злочинів).

4.1.2. Громадські організації (партнерство з громадськими організаціями для організації освітніх та профілактичних заходів, підвищення рівня правосвідомості громадян).

5.1. Координація дій та обмін інформацією:

5.1.1. Інформаційні платформи (створення спільних інформаційних платформ для обміну даними між правоохоронними органами, державними установами та громадськими організаціями).

5.1.2. Координаційні ради (формування координаційних рад, що включають представників різних відомств та організацій, для розробки і реалізації стратегій профілактики злочинності).

Отже, структура криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень повинна бути комплексною та враховувати всі етапи розслідування від виявлення ознак злочину до проведення профілактичних заходів.

Гора Ірина Віталіївна,

провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БАЗ ДАНИХ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Сучасні наукові відкриття в галузі генетики, зокрема генної інженерії, генетичної ідентифікації людини породжують нові підходи до розгляду й оцінки суспільних відносин, які торкаються можливостей, котрі по суті дають право керувати людським життям на якісно іншому рівні. Зазначене викликає необхідність належного правового

регулювання таких відносин з боку держави. Тобто, цілком виправдано постає питання щодо того, які з нових відносин, зумовлених використанням людством досягнень генетики, повинні підлягати законодавчому закріпленню, а які потребують захисту від неправомірного й необгрунтованого державного або іншого втручання. У багатьох країнах світу вже давно й ефективно використовуються бази даних ДНК-інформації для виконання завдань правоохоронної практики. З цією метою майже в кожній цивілізованій країні розроблене й прийняте відповідне власне законодавство, яке регулює питання використання геномної інформації людини в діяльності з розслідування злочинів, розшуку й встановлення осіб, що переховуються від правоохоронних органів, безвісті зниклих, родинних зв'язків декількох осіб, ідентифікації невпізнаних трупів або їх решток тощо. Наразі такі питання значно актуалізувалися у зв'язку з ніким не спровокованим збройним вторгненням РФ, країни-сусіда, а фактично – країни-агресора на територію України.

Основою сучасних теоретичних засад розвитку і вдосконалення кримінальної процесуальної, оперативно-розшукової та контрольно-розшукової діяльності підрозділів Служби безпеки України у євроінтеграційному контексті є застосування досвіду зарубіжних країн і гармонізація національного законодавства з урахуванням інтересів нашої держави. У цьому розумінні великої уваги потребують питання, пов'язані з інформаційним забезпеченням такої діяльності, зокрема й за рахунок створення й функціонування відповідних інформаційно-довідкових систем і обліків, спеціальних баз даних, одним із яких виступає новостворений облік геномної інформації людини. Сьогодні у світі здебільшого такі бази даних генетичної інформації людини називають «криміналістичною базою даних ДНК» або «криміналістичною базою генетичних даних». На їх основі у більшості розвинутих країн створюються спеціальні автоматизовані інформаційно-пошукові системи, доступ до яких мають працівники правоохоронних органів та спецслужб. Використання таких даних суворо регламентоване законодавчими нормами та відомчими нормативними документами.

Ідея використання геномної інформації людини в практиці розкриття злочинів виникла ще на початку 80-х років минулого століття. Але геномній реєстрації як окремому напрямку в діяльності правоохоронних органів та створенню відповідних баз даних науковці почали приділяти окрему й доволі прискіпливу увагу, починаючи з середини 90-х років минулого століття. Цим питанням присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених Р. Аббасова, О. Белова, Н. Дяченко, Г. Кривди, Р. Кривди, Н. Кожухова, І. Перепечіної, Т. Попової, В. Щербаківського та ін. Проте активізувався інтерес вчених і практиків до даної проблематики після введення в дію в багатьох країнах світу відповідного законодавства про геномну

реєстрацію. Теоретичні здобутки вказаних й інших науковців, світовий практичний досвід роботи з геномною інформацією варті на врахування вітчизняним законодавцем, вченими й практиками, що досліджують ці питання та розробляють пропозиції з удосконалення методів протидії вчиненню злочинів проти основ національної безпеки, зокрема й шляхом їх результативного досудового розслідування з метою встановлення злочинців і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

В умовах воєнного стану результативність роботи СБ України як правоохоронного органу спеціального призначення супроводжується стрімким зростанням інформаційного обміну, впровадженням передових інформаційних технологій в усі напрями діяльності служби. Це здійснюється шляхом створенням нових сучасних інформаційно-пошукових систем із встановлення невідомої особи та розшуку громадян, пов'язаних з подією злочину або іншими подіями, вивчення яких входить до компетенції оперативних служб та органів досудового розслідування. Йдеться про впровадження у практику контррозвідувальних, оперативно-розшукових та слідчих підрозділів комплексного аналізу криміналістично значущої інформації, що надає можливість отримувати необхідні орієнтовні й доказові відомості як для оперативного процесу й кримінального провадження, так і для правильного прийняття організаційно-управлінських рішень в складних ситуаціях.

Сприяє вирішенню цих завдань те, що у 2022 р. прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», яким в нашій країні регулюються відносини у сфері відбору та дослідження біологічного матеріалу, обробки геномної інформації людини, ведення Електронного реєстру геномної інформації як окремої бази даних, що здійснюється з метою державної реєстрації в Україні інформації про людину. В цьому ж законі акцентовано окрему увагу на особливостях регулювання відносин у сфері ідентифікації особи, обліку та обробки геномної інформації людини з метою забезпечення виконання завдань правоохоронної діяльності. Така база даних створюється виключно з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувальних, терористичних та інших посягань на державну безпеку України, отримання інформації в інтересах оперативно-розшукової діяльності, контррозвідки та досудового розслідування [1]. Згідно з положеннями зазначеного закону, до Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» у пункт 6 ч. 2 ст. 7 були внесені доповнення, що торкаються питання здійснення в процесі контррозвідувальної діяльності ідентифікації осіб з використанням геномної інформації людини, зокрема щодо відбору, зберігання біологічного матеріалу та обробки геномної інформації людини, а також проведення або ініціювання проведення молекулярно-генетичної

експертизи (дослідження), створення, ведення та адміністрування бази даних геномної інформації людини. Передбачено, що геномна інформація людини, яка встановлена із біологічного матеріалу (крові, шкіри, слини та ін.) вноситься до бази даних геномної інформації й використовується спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контролюювальної діяльності в межах його завдань та повноважень [2]. Проте створення й функціонування таких баз даних генетичної інформації викликає багато запитань й дискусій щодо дотримання балансу між доцільністю створення геномних репозитаріїв та дотриманням основних прав і свобод людини. Це питання виникає у науковців і практиків, а також у правозахисників та пересічних громадян не лише в нашій державі, а й у багатьох країнах Євросоюзу, Великої Британії, США й в інших країнах.

Умови розкриття відомостей про особу, а також процедура такого розкриття регламентуються нормами національного законодавства. Для допуску до персональних даних необхідно виконати низку умов, за наявності яких є можливим розкриття таких даних: наявність офіційної підозри особи у вчиненні чи підготовці, посяганні на вчинення певних злочинів; відповідність принципу домірності у співвідношенні тяжкості діяння та повноти розкриття відомостей про особу. Оскільки при розкритті персональних даних обмежуються конституційні права громадян, то необхідно завжди перевіряти, чи є можливим таке обмеження у конкретному випадку, здійснювати порівняння наслідків в разі розкритті й у випадку не розкриття таких даних. Лише на підставі цього приймається рішення щодо можливості використання конфіденційних даних в конкретному випадку. Важливим фактором є й відсутність можливості й перспектив розслідування певного злочину без використання персональних відомостей, що дають можливість ідентифікувати особу.

Актуальність створення депозитаріїв біологічних зразків людини або електронних баз даних ДНК спецслужбами та правоохоронними органами в різних країнах світу визначається в першу чергу основними завданнями, які на них покладені. В кожній з країн у відповідному законодавстві чітко визначені цілі, для яких можна використовувати відомості з бази даних генетичної інформації. Так, наприклад, у Великій Британії відповідно до чинного в цій країні закону визначено такі цілі: національна безпека, розслідування тероризму, запобігання й розкриття злочинів, здійснення кримінального переслідування, ідентифікація померлої людини [3].

Європейський Суд з прав людини неодноразово звертав увагу на проблему необхідності й доцільності створення відповідних баз даних геномної інформації. Згідно із сталою судовою практикою ЄСПЛ, втручання у права людини буде вважатися необхідним для досягнення законної цілі якщо воно відповідає так званій «нагальній соціальній

потребі». Зокрема, якщо воно відповідає законній меті, яку переслідують, та якщо причини, які наводяться національною владою для її обґрунтування, є переконливими й достатніми. Сьогодні проводяться активні дебати щодо соціальних наслідків генетичних технологій та розширення національних баз даних ДНК. Така стурбованість мала місце і у зверненнях ЄСПЛ, ЗМІ, окремих громадян і торкалась здебільшого питань: особистісного характеру ДНК, ставлення до злочинців, потенційно неправомірного використання даних урядом, потенційної загрози втрати даних або неправомірного використання даних, можливості хибного обвинувачення у вчиненні злочину та ін. Окремі міри безпеки реалізуються на національному або регіональному рівнях, проте мають бути створені глобальні стандарти [4, с.60-61]. При розробці відповідних законів та інших нормативно-правових актів, які встановлюють мету створення й функціонування баз даних геномної інформації, в більшості провідних країн світу підтримується та позиція, що база даних ДНК має відповідати сучасним стандартам керування даними. Це дасть змогу не лише забезпечувати й ефективно її використовувати, а й підтримувати якість даних, які в ній зберігаються. Стосовно генетичної бази даних такими вимогами ставиться: розуміння й підтримка інформаційних потреб усіх зацікавлених у використанні баз даних служб і суб'єктів, включаючи фізичних осіб, чия генетична інформація в ній зберігається; забезпечення адекватного збереження, захисту та цілісності даних; створення системи контролю якості завантажених та збережених даних; забезпечення конфіденційності; запобігання несанкціонованому або неналежному доступу, маніпулюванням чи використанням інформації; створення системи ефективного використання даних.

Сучасна організація подібних баз даних геномної інформації зароджувалась у тривалих і тяжких пошуках, доводилось багато експериментувати, перевіряти, відкидаючи у процесі їх організації й функціонування несприятливі й створюючи нові форми організації. Не можемо сказати, що сучасний стан такого виду криміналістичного обліку в повній мірі відповідає всім критеріям й вимогам, які до нього ставляться. Проте можливості його вдосконалення існують і над ними працюють як науковці, так і практики в нашій країні та в інших країнах, де такі обліки існують або вирішуються питання їх створення й використання.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.

2. Про контрозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002. №374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.

3. Police and Criminal Evidence Act 1984. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents> 690/5 000.

4. Wallace H. M., Jackson A. R., Gruber J., Thibedeau A. D. Forensic DNA databases – Ethical and legal standards: A global review. *Egypt J Forensic Sci.* 2014. Vol. 4, no. 3. P. 57–63.

Колесник Валерій Аркадійович,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО ІДЕНТИФІКАЦІЮ ЖЕРТВ ВІЙНИ

Від початку розв'язання та ведення росією агресивної війни на території України вітчизняна практика кримінального судочинства має справу з численними порушеннями законів і звичаїв війни, жертвами якої стали велика кількість загиблих мирних жителів, дітей, жінок, а разом з ними і військових, комбатантів як з боку Збройних сил України, так і воїнів та найманців окупаційної російської армії. Жорстокі умови ведення загарбницької війни, артилерійські та ракетні обстріли промислових підприємств, об'єктів життєзабезпечення, критичної інфраструктури, медичних, культурних та освітніх закладів, житлових кварталів, знищення природного середовища для залякування громадян, відсутність гуманітарних коридорів для евакуації поранених і загиблих з місць ведення бойових дій, відсутність надання допомоги жертвам війни, що перебувають на окупованих територіях призвели до жахливих наслідків. В місцях ведення бойових дій та на прилеглих територіях, що потрапили під збройні ураження чи перебували під тимчасовою окупацією, сьогодні знайдено тисячі тіл загиблих, велика кількість яких залишається невпізнаними. Кількість таких жахливих знахідок щоденно збільшується.

У зв'язку із встановленими фактами військових злочинів на території багатьох регіонів України в сучасній вітчизняній криміналістичній і судово-медичній практиці все більшу значущість набуває завдання ідентифікації тіл загиблих внаслідок ведення воєнних дій, встановлення фактів загибелі людей та визначення не лише причини їх загибелі, а й ідентифікація особи кожного. За умов вчинення воєнних злочинів із масовими людськими жертвами суттєві труднощі зумовлені й значним обсягом здійснюваних правоохоронцями й спеціалістами з судової медицини ідентифікаційних робіт. Вирішувати задачу ідентифікації лише за допомогою традиційних методів, які широко застосовувалися до